

FÖR EN LEVANDE OCH LÄRAKTIG SOCIALISM

Bertil Kilner

DEN KATASTROFALA KAPITALISMEN

- Finanskris, massarbetslöshet
och hotande storkrig

**KOMMUNISTISKA
PARTIET**

SKRIFTSERIE FRÅN KOMMUNISTISKA PARTIET 001
UTGIVEN 2015

Bertil Kilner

DEN KATASTROFALA KAPITALISMEN

**- Finanskris, massarbetslöshet
och hotande storkrig**

*Texten bygger på ett föredrag som hölls på
Kommunisternas sommarläger juli 2015.*

ÅR 2008 SLOG DEN INTERNATIONELLA FINANSKRISEN TILL, och trots alla åtgärder för att lösa den och trots alla påståenden om ”återhämtning” är den kapitalistiska världen fortsatt drabbad. Arbetslösheten i Europa ligger över tio procent (25-30 miljoner), i USA är den verkliga arbetslösheten över 15 procent – även om den officiella statistiken hävdar en lägre siffra. Överallt i den kapitalistiska världen – inte minst i Sverige – vidgas de sociala klyftorna. Barnfattigdom är en växande realitet.

Uppräkningen av katastrofala följder den kapitalistiska krisen kan göras lång. Trots detta utmanas kapitalismen inte uttalat. Samtliga partier i den svenska riksdagen är anhängare av den kapitalistiska marknadsekonomin – de protester och invändningar som förekommer sker helt inom ramarna för det kapitalistiska systemet. Kapitalismen har återtagit territorier från tidigare ifrågasättanden. Det beror delvis på en intensiv propaganda, där framför allt smutskastandet av och det faktiska misslyckandet hos ”realsocialismen” (Sovjetunionen, DDR etc) spelat en viktig roll. Men inte bara. De som växte upp under 50- och 60-talen upplevde den längsta sammanhängande högkonjunkturen i kapitalismens historia, vilket kommit att prägla uppfattningen hos stora delar av denna generation.

Under den här perioden predikades budskapet om ”den krisfria kapitalismen” – skulle någon student i nationalekonomi ha antytt något annat skulle vederbörande ha fått underkänt!

Vad som inte predikades var bakgrunden till den relativt långa (1950-70) obrutna högkonjunkturen.

Förutsättningen för denna glansperiod var andra världskriget. Det var andra världskriget som ”löste” den kapitalistiska depressionen på 1930-talet. En aldrig tidigare skådad materiell förstörelse, en statligt planerad ekonomi för framställning av krigsmateriel och annat – för att inte tala om slaktandet av 50-60 miljoner människor – skapade en ny marknad, finansierad med krediter från USA, det land som tjänat mest på kriget utan att drabbas av krigets härjningar på sitt eget territorium.

Ett annat land som också tjänade på kriget var Sverige, som vid fredsslutet stod med en oförstörd produktionsapparat och en intakt befolkning och profiler från försäljning till krigförande länder, framför allt det nazistiska Tyskland.

Alldeles efter andra världskriget fanns det en betydande framför allt folklig kritik av kapitalismen – det tyska kristdemokratiska partiet (CDU) innehöll av taktiska skäl i sitt sk Ahlen-program krav på socialism. I Sverige gick det sk arbetarrörelsens efterkrigsprogram långt i förkastandet av kapitalismen, och programmet anammades av dåvarande Sveriges Kommunistiska Parti som eget handlingsprogram.

Det nuvarande accepterandet av kapitalismen bygger på okunnighet, historielöshet och illusioner om kapitalismens natur.

Vad är kapitalism?

Så här skriver Nationalencyklopedin:

“kapitalism (av kapital), ekonomiskt system där produktionsmedlen företrädesvis befinner sig i privat ägo och där produktionen regleras av marknadskrafterna.”

Det låter ju ganska harmlöst, vilket naturligtvis är avsikten. Så här skriver Marx och Engels i Kommunistiska Manifestet:

”Bourgeoisien (dvs kapitalismen/BK) har överallt där den kommit till makten förstört alla feodala, patriarkaliska och idylliska förhållanden. Den har obarmhärtigt slitit sönder de brokiga feodalband, som band samman människorna med deras naturliga ledare, och icke kvarlämnat några andra band än det nakna intresset, det känslolösa ’kontant betalning’. Den har kränkt det fromma svärmeriets heliga rysning, den ridderliga hänförelsen och det spetsborgerliga vemodet i den egoistiska beräkningens iskalla vatten.”

Den skotske filosofen Adam Smith, som ofta beskrivs som (den borgerliga) nationalekonomins fader, skriver så här i sitt berömda verk Nationernas väls-tånd, kapitalismens ur-bibel:

”Det intresse som omfattas av köpmännen inom en viss hantverks- eller manufakturbransch skiljer sig....alltid i vissa avseenden från, och står till och med i motsats till, det allmänna intresset....(Köpmännen utgör) en klass av människor, vilkas intresse aldrig exakt sammanfaller med allmänhetens och som vanligen har ett intresse av att föra allmänheten bakom ljuset och till och med förtrycka den....Det är inte av slaktarens, bryggarens eller bagarens godhet som vi förväntar oss vår middag utan av deras omtanke om sitt eget intresse. Vi vädjar inte till deras människovänlighet utan till deras egennytta och talar aldrig med dem om våra egna behov utan om deras vinning.”

Ett färskare exempel på hur kapitalismen skall definieras kunde man läsa i Göteborgs-Posten den 5 juli 2015. I en krönika på ledarplats skrev ”etikprofessorn vid högskolan i Borås”, Lars Sandman, apropå att han i ett nationellt råd varit med om att säga nej till medicinsk behandling, som skulle kosta för mycket (4,5 miljoner kronor per patient och år):

”Man kan med rätta...kritisera företaget för detta orimliga pris – men kan man förvånas? Företaget följer bara, som skorpionen i fabeln, sin natur och försöker vinstmaximera.”

Det är bara att konstatera: kapitalismen är system för alstrande av profit till kapitalägaren. Punkt. Eventuellt – men långt ifrån alltid – kan det bli nödvändigt med produktion för att kunna inhösta profit.

Alltså bör ingen hysa några illusioner om kapitalismens natur – det är system som bokstavligen är berett att gå över lik för att uppnå sitt syfte: maximal profit.

Hur långt det politiska accepterandet av detta har gått i våra dagar illustreras

övertydligt i de pågående förhandlingarna om TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership), där en viktig del heter ISDS (Investor-State Dispute Settlement). Den innebär att om en kapitalist tycker att han snuvas på profiten till följd av ett demokratiskt fattat beslut, så kan han stämma landet och få skadestånd. Ett aktuellt exempel är svenska Vattenfall som stämt den tyska staten på 30 miljarder kronor. Tyskland har nämligen beslutat avveckla sin kärnkraft till 2020, och då går Vattenfall miste om profiter från sina kärnreaktorer.

Kan kapitalismen lösa problemen i dagens samhälle?

Låt oss titta på några konkreta problem i vår samtid och se om det finns möjlighet att inom ramen för kapitalismen lösa dem:

- Arbetslösheten, d v s vars och ens möjlighet till försörjning
- Krig
- Hotet mot miljön
- Hotet mot demokratin

Arbetslösheten

är inte ett olycksfall under kapitalismen utan en ekonomisk-politisk åtgärd. "För låg" arbetslöshet har alltid kritiserats av t ex OECD och andra organ för kapitalistiskt välbefinnande. Låg arbetslöshet ger nämligen arbetarna ett trumfkort, när det gäller att förhandla om löner. Under efterkrigstiden (efter 1945) kunde arbetarna pressa upp sina löner till följd av arbetskraftsbrist. Detta fick, ansåg kapitalisterna och deras politiker, menlig inverkan på profiterna. När kapitalisterna försökte kompensera sig med högre priser, ledde det till inflation. Därför skulle arbetarna "disciplineras" att acceptera lägre löner. Och "disciplineringen" skedde bl a med hjälp av arbetslöshet. Räntorna höjdes, varpå efterfrågan i ekonomin sjönk och många förlorade sina jobb. Detta har en egen nationalekonomisk term, NAIRU (Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment, på svenska "jämviktsarbetslöshet").

Genom att kapitalet gavs fria händer att flytta över gränserna, försvann många jobb till låglöneländer, vilket ytterligare spädde på arbetslösheten. Villkoren för arbetslösa försämrades, så att "hellre ett sämre betalt jobb än arbetslöshet". Till profitens fromma.

Det finns ytterligare en aspekt av detta. Särskilt moderaterna pratar gärna om "utanförskap", d v s att det finns rätt många som inte har något jobb. Vad moderaterna menar är det gamla begreppet "lösdriveri". År 1885 stiftades lösdriverlagen, som gjorde det straffbart att inte ha sin försörjning ordnad inom ramen för det rådande systemet. Det var inte lösdriveri att leva på räntor, däremot att hanka sig fram på allmosor och välgörenhet. Kapitalisterna och deras företrädare har alltid mått illa av att se, att det finns människor som

inte genom sitt arbete är med och skapar profit. Lösdriverilagen avskaffades först 1965 men har ersatts av andra åtgärder – Fas 3, tvånget att gå till förnedrande behandling på arbetsförmedlingen etc.

Fred

Fred är svårt, för att inte säga omöjligt att uppnå under kapitalismen. År 2014 utgjorde den globala marknaden för krig \$14 biljoner (14 000 miljarder dollar), motsvarande ca 18 procent av världens samlade bruttonationalprodukt. Förlusten av den marknaden kommer kapitalet aldrig att acceptera. Den svenska vapenexporten har stigit från SEK 4 miljarder år 2000 till 8 miljarder år 2014. Vi kommer alla ihåg vilket liv det blev när exporten av vapen till kungadiktaturen, det krigförande Saudiarabien, ifrågasattes. För att bättra på efterfrågan igångsattes i oktober förra året en ny ubåtsjakt. Själva jakten gav i vanlig ordning naturligtvis inget resultat – hur skulle den kunna det? Men ståhejet ledde till att Saab fick en ubåtsbeställning till Kockumsvarvet på 9,6 miljarder. Gång på gång avslöjas korrupsionsaffärer i samband med vapenhandeln – så viktig är denna marknad att kapitalisterna och deras politiker inte drar sig för detta.

Hotet mot freden från kapitalisterna påtalades faktiskt av en före detta general och överste allierad befälhavare från andra världskriget. Det var president Eisenhower, som i samband med att han lämnade presidentposten 1961 i ett berömt tal varnade för ”det militärindustriella komplexet”.

Utöver att vara en marknad för militär utrustning har krig varit en trogen kapitalistisk följeslagare för att slå vakt om inflytande, erövra nya marknader, eller som just nu USA:s försvar av dollarn som världsvaluta.

Omedelbart efter andra världskriget kom de ledande kapitalistiska länderna överens om att låta dollarn fungera som världsvaluta – alla länder skulle vara tvungade att acceptera USA:s valuta som betalning för sin export. Detta var oerhört fördelaktigt för USA, som inte behövde finansiera sin import med egen export. Det var bara att trycka dollarsedlar och skicka i väg. Det gjorde det också möjligt för USA att köpa upp tillgångar i utlandet, tillgångar som alstrade profiler för USA:s kapitalister. I gengäld lovade USA att inlösa alla dollarsedlar mot guld, om något land krävde det. USA:s ständiga underskott i handels- och betalningsbalanser, särskilt på grund av Vietnam-kriget, fick vissa länder att verkligen kräva inlösen i guld. Frankrike t ex skickade marina enheter till USA för att hämta en stor kvantitet guld. (Sverige stödde däremot USA:s krig genom att acceptera ett nytt betalningssystem, de sk speciella dragningsrättigheterna, som gjorde att guld inte behövde användas.) När situation blev ohållbar – guldet försvann – upphävde USA år 1971 överenskommelsen från 1945. I stället träffade USA år 1973 en överenskommelse med Saudiarabien att det landet skulle sälja sin olja enbart mot betalning i dollar. Därmed blev alla oljeimporterande länder tvungna att ha dollar, d v s

sälja sin export för dollar. I gengäld lovade USA att militärt skydda den saudiska kungafamiljen mot eventuella uppror. Liknande avtal träffades också med andra OPEC-länder.

Men så: 2001 beslöt Irak att börja sälja olja mot euro i stället. Irak invaderades och oljan säljs nu åter mot dollar. 2006 beslöt Syrien att gå från dollar som betalningsmedel för olja – därav USA:s krig genom ombud i denna förödande katastrof. 2008 började Iran gå från dollar, varpå landet utsattes för tunga sanktioner (konflikten handlar inte om kärnvapen!) 2010 beslöt Libyen att gå från dollar och i stället sälja sin olja framför allt till afrikanska länder för guld-dinarer. Libyen bombades av Nato (med svensk hjälp!), Gadaffi mördades, och landet förvandlades från en av de mest välordnade staterna i det vi kallar Mellanöstern till ett veritabelt helvete, som drivit massor av flyktingar i döden genom drunkning i Medelhavet.

Och slutligen: det stora hotet mot USA:s dominans och dess kapitalisters möjligheter att göra profit kommer från Ryssland och Kina, som inte bara tänker handla i rubel och yuan, utan dessutom tillsammans med Indien, Brasilien och Sydafrika sätter upp en investeringsbank som utmanar de USA-dominerade Världsbanken och Internationella Valutafonden. Därav inringningen av Ryssland, utvidgningen av Nato (trots löfte om motsatsen) och på nytt destabilisering/krig genom ombud, denna gång i Ukraina.

Fred under kapitalismen? Glöm det!

Hotet mot miljön

kan inte bekämpas under kapitalismen. För att rädda miljön krävs

- långsiktiga investeringar för kommunikationer och energiproduktion, medan kapitalet vill ha kortsiktiga profiter

- samhällsplanering, inte marknadslösningar

- mer lokal produktion

- avveckling av ”shopping-slit-och-släng-kulturen”

Dvs allt som strider mot kapitalets jakt på profit.

Kan demokratin säkras

under kapitalismen? Knappast. Förhandlingarna om TTIP/ISDS har berörts ovan. Den polisiära registreringen av vänsterfolk, vilket syfte fyller den, om inte att kunna ingripa mot politiskt oönskade element. Under andra världskriget internerades kommunister, socialister, fackföreningsaktiva osv, dvs antikapitalister utan annan anklagelsepunkt än den politiska uppfattningen – samtidigt som nazister lämnas i fred.

Kapitalisterna tvekar inte att alliera sig med fascister för att slå vakt om systemet, det har vi sett gång på gång. Ett färskt exempel i Sverige: I våras gick

några framträdande kapitalister – bl a tidigare Volvo-chefen Sören Gyll – ut i en debattartikel i tidningen Dagens Industri och krävde att allianspartierna skulle slå sig ihop med Sverigedemokraterna i riksdagen

Sammanfattningsvis: Kapitalisterna har aldrig skytt och kommer aldrig att sky några medel för att slå vakt om sina profiler.

Men vänta nu!

Hade vi inte ett välfärdssamhälle under 1950-, 60- och 70-talen? Med utbyggda socialförsäkringar, stigande reallöner, bättre bostäder o s v?

Det var väl ändå att pressa tillbaka kapitalisterna till arbetarklassens fromma?

Detta är en inte helt ovanlig uppfattning.

Verkligheten är en annan. Hela den s k välfärdspolitik som fördes under åren från 1950 fram till början av 1980-talet låg helt och hållet i kapitalisternas, särskilt de stora kapitalisternas, intresse.

Barnbidraget? Ett sätt att hålla den generella lönenivån nere. I stället för att betala en lön som motsvarar reproduktionskostnaderna för en barnfamilj (då får ju en barnlös arbetare ”för mycket” i lön) omfördelas pengar via skatten från de barnlösa till dem som har barn. Sjukförsäkringen? Om alla skulle få en lön som innebär att man kan spara för att klara av en sjukdomsperiod – ja, då skulle allas lön behöva höjas. Nu betalar alla via skattsedeln en relativt liten försäkringspremie, och de som behöver kan utnyttja den. Den generella lönenivån kan hållas nere.

Folkpensionen? En pension som gick att leva på beslutades av riksdagen först 1946. Den infördes som en nödvändig försörjningsåtgärd, när den s k förvärvsfrekvensen sjönk när arbetare nådde 67 års ålder. Tidigare tvingades den yngre generationen (barnen) försörja de äldre, när dessa inte längre kunde jobba och försörja sig själva. Detta gjorde att de unga bands till den ort, där deras föräldrar bodde, och det i en tid, när kapitalismen krävde en jättelik omflyttning av arbetarklassen.

Den solidariska lönepolitiken? Det låter väl fint? Verkligheten är inte så fin. När Sveriges produktion skulle ställas om för att utnyttja den exportmarknad som kriget skapat, skulle den koncentreras till ett relativt fåtal stora industrier – Stockholm, Göteborg, Malmö, Trestadsområdet osv. Det betydde dels stora nyinvesteringar och stort behov av nytillkommen arbetskraft.

Att få människor att flytta från småindustrier på mindre orter till de nya industricentra kunde kanske åstadkommas genom att locka med högre löner. Men dels var det osäkert, och skulle det lyckas, skulle det leda till ”löneinflation”, befarade kapitalisterna och deras politiker.

I stället bestämdes det att arbetare i höglönsamma företag i solidaritet med arbetare i mindre lönsamma företag skulle hålla tillbaka sina lönekrav. I gen-

gäld skulle arbetare i mindre lönsamma företag inte tveka att kräva löner som låg i nivå med dem i höglönsamma företag.. Detta skulle innebära att de mindre lönsamma företagen inte skulle klara sig utan tvingas i konkurs. På det sättet skulle arbetskraften ”pressas ut” från de mindre lönsamma företagen och tvingas att söka jobb i de höglönsamma företagen. Till följd av återhållna löner i dessa gav det stora vinster som kunde investeras i utökad produktion för den väntande exportmarknaden.

Professorn i nationalekonomi, Assar Lindbeck, har i sin bok Svensk ekonomisk politik beskrivit hur detta krävde centraliserade löneförhandlingar mellan LO och SAF (nuvarande Svenskt Näringsliv) samtidigt som staten hjälpte till med omflyttningen via AMS (arbetsmarknadsstyrelsen), omskolningen via AMU (arbetsmarknadsutbildningen) och bostäder via offentligt miljonprogrammet. Ett sant korporativt samarbete mellan stat, kapital och arbete. Syftet: att gynna kapitalismens utveckling.

Betyder det att socialförsäkringar etc var av ondo? Naturligtvis inte i sig. Men de var inte ett resultat av att arbetarklassen pressade tillbaka kapitalisterna. Det hela skedde i kapitalisternas intresse och enligt devisen ”det som är bra för Volvo är bra för Sverige”. När kapitalisterna inte längre hade behov av den tidigare förda politiken – ja, då började välfärden urholkas, så som vi kan konstatera i dag.

Vad har kapitalismen i beredskap?

I varje fas av ekonomisk politik kan vi se kapitalisternas strävan efter profit. Ett sätt att få en överblick över utvecklingen är att se hur investeringarna sett ut. Därvid kan vi urskilja tre faser.

1. Den första fasen är ungefär mellan 1950 och runt 1970. Nu gällde investeringar i ökad produktion. Och då gällde det att få fler arbetare. Den största folkvandringen i Sverige kanske någon gång – med undantag för utvandringen till USA. Landsbygd och mindre orter avfolkades. Det räckte inte – kvinnorna skulle ut i arbetslivet. Det krävde dagis. Det räckte inte. Rekryteringskontor i Italien och Jugoslavien. Reallönerna kunde höjas genom ”löneglidning” vid sidan av avtalen, när kapitalisterna konkurrerade om arbetskraften.

2. Den andra fasen inträffade, när de tidigare krigsförstörda länderna kommit i kapp. Nu gällde det att sänka kostnaderna – investeringar för ökad konkurrens. Ökad ackordshets, MTM (metod-tid-mätning), efterhand ”inflationbekämpning”, dvs räntehöjningar för att öka arbetslösheten i lönepressande syfte, kreditavreglering, devalvering av kronan, fria kapitalrörelser. Skeppsvarven, en gång en svensk mästargren försvinner på några få år.

3. I den tredje, nuvarande fasen, har de produktiva investeringarna som andel av BNP i stort sett halverats från ca 30 procent av BNP till ca 17 procent

av BNP. Att kapitalisterna inte investerar beror på att profitkvoten inte tillfredsställer deras önskemål. I stället placerar (det är inte investeringar!) kapitalisterna i den finansiella ekonomin. Ett exempel: köp och försäljning av olika valutor uppgår till över 5 000 miljarder dollar per dag. Av detta är det bara några få procent som används för betalning av import, resten är ren spekulation. Ytterligare ett exempel: kapitalisterna handlar med sk derivat (optioner, terminer etc), vilka kan liknas vid ett slags kontrakt, där kapitalisterna spekulerar i upp- eller nedgång i priser. Derivatet har kallats för ekonomiska massförstörelsevapen, eftersom stora risker ligger i att spekulationerna slår fel. Den totala summan av utstående derivat uppgår i dag till 700 biljoner – 700 000 miljarder – dollar, vilket är ca 10 gånger världens samlade bruttonationalprodukt!

De uteblivna investeringarna och den höga arbetslösheten leder till att kapitalisterna inte finner avsättning för den produktion som ändå sker. Lösningen ligger i skuldsättning. Den totala skuldsättningen i världen i dag uppgår till 230 biljoner (230 000 miljarder) dollar, d v s ca tre gånger så mycket som den samlade bruttonationalprodukten i världen. Den skulden har ökat med 50 biljoner dollar sedan 2008.

I dag har alla större ekonomier större skuld mätt i förhållande till sina respektive bruttonationalprodukter. Vad som är ännu mer bekymmersamt är att skuldsättningen blir allt mindre effektiv i att upprätthålla den för kapitalismen nödvändiga tillväxten. År 2000 krävdes en skuldsättning på 4,6 dollar för att få en dollars tillväxt. År 2015 krävs 5 dollar för samma tillväxt.

Var går gränsen för när fortsatt skuldsättning blir omöjlig? Vad händer då? Spåren i kapitalismens historia skrämmer.

**Kommunistiska Partiets skriftserie för en levande och läroaktig socialism behandlar den klassmedvetna arbetarrörelsens historiska erfarenheter och de samtida och framtida utmaningar som Sverige och världens står inför.
Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar.**

www.kommunisterna.org

Prenumerera på **PROLETÄREN**

**Nyheter, analyser och
reportage varje vecka**

www.proletaren.se

PROLETÄR KULTUR

**Marxistiska klassiker • Studiehäften
Progressiv musik och skönlitteratur**

butik.kommunisterna.org

FÖR EN LEVANDE OCH LÄRAKTIG SOCIALISM

Kommunistiska Partiets skriftserie för en levande och läraiktig socialism behandlar den klassmedvetna arbetarrörelsens historiska erfarenheter och de samtida och framtida utmaningar som Sverige och världens står inför. Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar.

www.kommunisterna.org

PROLETÄR
KULTUR